

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.012.23

Попович Владислав Володимирович

студент

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Попович Владислав Володимирович

студент

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Popovych Vladyslav

Student of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО
ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ АНТИКРИЗОВОГО ФІНАНСОВОГО
УПРАВЛІННЯ**

**ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К
ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ АНТИКРИЗИСНОГО
ФИНАНСОВОГО УПРАВЛЕНИЯ**

**CHARACTERISTICS OF THEORETICAL APPROACHES TO
DEFINITION OF ESSENCE OF CONCEPT CRISIS FINANCIAL
MANAGEMENT**

Анотація. В умовах перехідної економіки України та кризових явищ, притаманних для ринкової економіки, набуває актуальності питання своєчасного та адекватного антикризового фінансового управління підприємствами. Важливим аспектом у сфері антикризового управління є розробка певних методик та засобів, які будуть спрямовані на зміцнення та досягнення фінансової стабільності підприємств та убезпечення останніх від ліквідації та банкрутства. Основною причиною криз

вітчизняних підприємств є відсутність гнучкості в управлінні в умовах мінливості зовнішнього середовища та відсутність чітко виділених підсистем, котрі мають забезпечувати чіткий контроль та діагностику наявності криз у фінансовій діяльності суб'єктів господарювання, що стосується фінансових показників підприємства, визначення ризиковості банкрутства та капіталовкладень, дослідження інвестиційної привабливості суб'єкта господарювання. Вже, з огляду на показники антикризового менеджменту, підприємство повинно адаптуватись до зміни зовнішнього середовища, використовуючи при цьому усі доступні ресурси. Відсутність чітких планів антикризового управління на підприємствах, котрі знаходяться на межі / у кризовому стані є однією із основних причин банкрутства, здавалось би, потенційно прибуткових підприємств. Усе це потребує розуміння процесів та визначення сутності поняття "антикризове фінансове управління" його цілей та функцій. Існує велика кількість підходів науковців до визначення поняття "антикризове фінансове управління підприємством". У даній статті досліджено основні підходи щодо визначення дефініції антикризового фінансового управління підприємством, сформовано мету, цілі, об'єктно-суб'єктну базу, визначено основні функції антикризового управління з метою створення фундаментальної основи для виходу з кризи вітчизняних суб'єктів господарювання.

Ключові слова: *антикризове фінансове управління, фінансова криза, попередження кризи, управління, система антикризового управління.*

Анотація. *В условиях переходной экономики Украины и кризисных явлений, присущих рыночной экономике, приобретает актуальности вопрос своевременного и адекватного антикризисного финансового управления предприятиями. Важным аспектом в сфере антикризисного управления является разработка определенных методик и средств,*

которые будут направлены на укрепление и достижения финансовой стабильности предприятий и страхования последних от ликвидации и банкротства. Основной причиной кризисов отечественных предприятий является отсутствие гибкости в управлении в условиях изменчивости внешней среды и отсутствие четко выделенных подсистем, которые должны обеспечивать четкий контроль и диагностику наличия кризисов в финансовой деятельности субъектов хозяйствования, касающихся финансовых показателей предприятия, определение рискованности банкротства и капиталовложения, исследования инвестиционной привлекательности предприятия. Уже, учитывая показатели антикризисного менеджмента, предприятие должно адаптироваться к изменению внешней среды, используя при этом, все доступные ресурсы. Отсутствие четких планов антикризисного управления на предприятиях, находящихся на грани / в кризисном состоянии является одной из основных причин банкротства, казалось бы, потенциально прибыльных предприятий. Все это требует понимания процессов и определения сущности понятия "антикризисное финансовое управление" его целей и функций. Существует большое количество подходов ученых к определению понятия "антикризисное финансовое управление предприятием". В данной статье исследованы основные подходы к определению дефиниции антикризисного финансового управления предприятием, сформированы цели, задания, объектно-субъектная база, определены основные функции антикризисного управления с целью создания фундаментальной основы для выхода из кризиса отечественных предприятий.

Ключевые слова: антикризисное финансовое управление, финансовый кризис, предупреждения кризиса, управление, система антикризисного управления.

Summary. *In the conditions of the transition economy of Ukraine and the crisis phenomena inherent in a market economy, the issue of timely and adequate anti-crisis financial management of enterprises becomes relevant. An important aspect in the field of crisis management is the development of certain methods and tools that will be aimed at strengthening and achieving the stability of financial stability of enterprises and securing from liquidation and bankruptcy. The main reason for the crises of domestic enterprises is the lack of flexibility in management in the conditions of environment variability and the lack of clearly distinguished subsystems, which should provide clear control and diagnostics of the existence of crises in the financial activities of economic entities, relating to financial indicators of the enterprise, determination of riskiness of bankruptcy and capital investment, investigating the investment attractiveness of an entity. Already, given the indicators of crisis management, the company must adapt to changing the environment, while using all available resources. The lack of clear plans for crisis management in enterprises that are at the brink / in a crisis is one of the main reasons for bankruptcy, it would seem, potential profitable enterprises. All this requires understanding the processes and defining the essence of the concept of "anti-crisis financial management" of its goals and functions. There is a large number of researchers approaching the definition of "crisis-based financial management of the enterprise." In this article the main approaches to determining the definition of the crisis financial management of the enterprise are investigated, the purpose, goals, object-subjective basis are formed, the main functions of crisis management are defined in order to create a fundamental basis for the solution of the crisis of domestic enterprises.*

Key words: *crisis management, financial crisis, crisis prevention, management, anticrisis management system.*

Постановка проблеми. Поняття "Кризи", незважаючи на певні позитивні аспекти, такі як "очищення" економіки, появи чогось нового, здебільшого носить негативний характер. Це обумовлюється сукупністю низки негативних явищ, що поширюються на грошово-кредитну, фінансову, соціальну сфери.

Світова фінансова криза 2008р. та локальна криза 2013р. мали значний вплив на економіку України, що відобразилось на всіх сегментах та рівнях економіки. Криза 2008 року була зумовлена цілим рядом внутрішніх і зовнішніх аспектів, основними серед яких є: надмірний рівень доларизації економіки, низький рівень розвитку фондового, страхового ринків, тінізація економіки, низький рівень розвитку виробництва та значний рівень витрат паливно-енергетичних ресурсів на одиницю продукції. Економічна криза 2013 року носила політичний характер і тісно пов'язана з російською збройною агресією Росії на сході України, анексією Криму та зміною стратегічних орієнтирів України на міжнародному ринку.

Руйнівний вплив криз значно відчувся на всіх рівнях економіки. На макрорівні криза характеризувалася зниженням попиту на експортні товари, що призвело до падіння цін на останні, погіршенням інвестиційного клімату в країні, скороченням внутрішнього попиту на товари, внаслідок зниження реального рівня заробітних плат та скорочення кредитування, що також негативно відобразилось і на рівні інвестування, навантаженням на бюджетну систему. Мікрорівень характеризувався значним спадом виробництва, мінливим фінансовим станом підприємств, особливо малого та середнього сектору, банкрутством численних підприємств різної форми власності та величини.

Мінливість ринкового середовища в синтезі з неадекватними / неефективними управлінськими рішеннями чинить негативний вплив на фінансову діяльність численних суб'єктів господарювання, які у випадку використання дієвих та вчасних інструментів могли відновити свою

фінансову стійкість і конкурентоспроможність, як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням механізму, сутності, особливостям антикризового управління фінансовою стійкістю присвячена численна кількість праць вітчизняних та іноземних авторів. Серед напрацювань українських науковців слід виділити роботи М.М. Береста, І.А. Бланка, Ф.А. Важинського, Н.М. Давиденка, О.О. Терещенко та інших. Проте не існує єдиної думки стосовно визначення поняття "антикризове фінансове управління", тому дана категорія потребує узагальнення та подальшої методологічної розробки, що і обумовило актуальність теми дослідження.

Мета статті. Метою статті є аналіз і характеристика наявних теоретичних підходів до визначення категорії "антикризове фінансове управління" з метою уточнення основного змісту даної економічної дефініції.

Виклад основного матеріалу. Глобалізаційні процеси, підвищення рівня конкуренції на ринку товарів та послуг, інфляційні процеси, зниження купівельної спроможності, тінізація економіки, нестабільність в політичній, економічній та правовій сферах, недостатня енергоефективність та інноваційність підприємств та інші аспекти стали причиною збільшення кількості неплатоспроможних суб'єктів господарювання.

Виходячи із сукупності причин виникнення кризи, виникла необхідність у створенні певної системи антикризового управління на підприємствах, що дасть змогу не лише вийти зі стану неплатоспроможності, а і збільшити прибутковість підприємств.

Для формулювання необхідних рекомендацій, котрі стосуються антикризового управління фінансовою стійкістю, необхідно, передусім визначити сутність категорії та її зміст.

В загальному вираженні, фінансова криза підприємств - фаза незбалансованої діяльності підприємства при обмежених можливостях впливу його керівництва на фінансові відносини. На практиці кризу ідентифікують з погрозою неплатоспроможності і банкрутства підприємства, збитковою діяльністю або дефіцитом потенціалу для успішного функціонування [1, с. 176].

У свою чергу, поняття антикризового управління являє собою систему заходів та методик, які покликані попередити або пом'якшити кризу.

Поняття антикризового фінансового управління було розглянуто багатьма вітчизняними вченими. Основою формування дефініції категорії "антикризового фінансового управління" є певна система заходів і інструментів, котра здатна усувати перешкоди зовнішнього середовища, які мають негативний вплив на фінансову діяльність суб'єктів господарювання. Існують різноманітні підходи до формування наукової концепції даного поняття.

Давиденко Н.М. [2, с. 146] визначає антикризове фінансове управління як комплекс заходів на етапах виявлення кризоутворюючих факторів, своєчасної діагностики, запобігання й нейтралізації кризи, спрямований на досягнення цілей діяльності підприємства, реалізацію його стратегії та подальший розвиток. Антикризове фінансове управління має стратегічну спрямованість і забезпечує адаптацію підприємства до умов зовнішнього середовища, яке постійно змінюється, шляхом реалізації відповідної стратегії. Дане трактування вказує на довгостроковість використання моделей запобігання криз та вказує на вчасність діагностики кризових явищ, що часто стає основною причиною неплатоспроможності підприємств та подальшого банкрутства.

Силкін О.С., Муж П.О. [3, с. 229] розглядають антикризове управління, як систему заходів, спрямованих на виявлення, боротьбу та в

майбутньому подолання криз, які руйнують фінансово-економічну діяльність підприємства. Дане трактування акцентує свою увагу на комплексі взаємопов'язаних заходів, котрі спрямовані лише на подоланні уже наявних економічних диспропорцій, не розглядаючи превентивних заходів та системи дій після подолання фінансової кризи на підприємстві.

Базаров Г. З. [4, с. 272] визначає антикризове фінансове управління як сукупність форм і засобів реалізації антикризових процедур, які стосовно до конкретної організації-боржника відбивають економічні відносини, що складаються при її оздоровленні або ліквідації. Дана дефініція значно звужує поняття антикризового менеджменту до поняття процедур.

Лігоненко Л.О. Біловол Р.І. [5, с. 117] антикризове фінансове управління підприємством є підсистемою загального антикризового управління. Перевага даного визначення полягає у виокремленні фінансового управління, як специфічної системи, пов'язаної з фінансовою складовою діяльності підприємства. Недоліком даного визначення можна вважати нерозкритість мети та інструментів антикризового менеджменту. Автор акцентує свою увагу лише на місці в загальному антикризовому управлінні.

Бланк І. О. [6, с. 422] стверджує, що запобігання фінансовій кризі підприємства, ефективне її подолання і ліквідація її негативних наслідків забезпечується завдяки особливій підсистемі менеджменту, яка одержала назву «антикризове фінансове управління підприємством» і спрямована на нейтралізацію ризику його банкрутства. Автор також виділяє антикризовий фінансовий менеджмент в особливу підсистему, але зводить дане поняття лише до нейтралізації ризику банкрутства. Проте, кризові стани на підприємстві мають комплексний характер і можуть включати зниження рівня прибутковості, збільшення збитків тощо.

Терещенко О.О. [7, с. 98] визначає як застосування специфічних методів та прийомів управління фінансами, які дозволяють забезпечити безперервну діяльність підприємств на основі управління зовнішніми та внутрішніми ризиками, профілактики та нейтралізації фінансової кризи. Виділення антикризового фінансового управління як складової корпоративного управління є показником можливості реалізації інноваційної моделі розвитку підприємства.

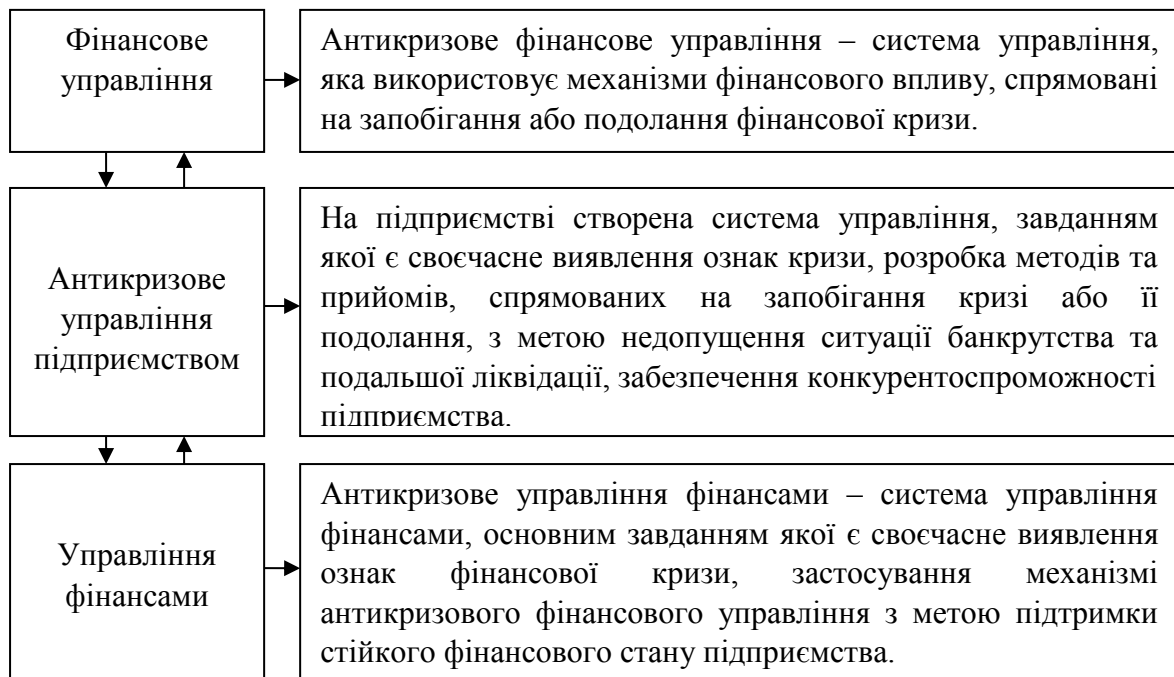
Дейніс Л.М. [8] визначає як комплекс постійно організованого управління, в основу якого покладено застосування специфічних методів та прийомів управління фінансами підприємства, включає складники, спрямовані на профілактику та нейтралізацію фінансової кризи за допомогою всього фінансового потенціалу підприємства. Визначення акцентує свою увагу на застосуванні інструментів антикризового управління на всіх етапах діяльності підприємства та здійсненні превентивних заходів задля уникнення/пом'якшення майбутніх криз.

Виходячи з визначень, можна стверджувати, що не існує єдиної думки щодо визначення сутності та основ антикризового фінансового управління. Узагальнюючи поняття різних авторів на дану проблематику, можна виділити два підходи до визначення даної категорії - "вузький" та "широкий".

Автори, прихильники вузького трактування, відходять від широкого розуміння і трактують антикризове фінансове управління, як менеджмент, що має місце, лише за наявності кризових явищ на підприємстві.

З іншого боку, науковці "широкого" підходу пропонують використовувати антикризове управління не лише при настанні кризових явищ, а протягом усього періоду існування підприємства. Дане трактування більшою мірою відображає комплексність процесу антикризового менеджменту та його необхідність на усіх етапах життєвого циклу підприємства.

Особливої уваги заслуговує системний підхід до поняття антикризового фінансового управління, сформований Ф. А. Важинським та А. В. Колодійчуком [9, с. 128] , який можна відобразити у вигляді схеми (Рис. 1.).

Рис. 1. Схема формування визначення антикризового фінансового управління [9, с. 128]

Даний підхід дозволяє комплексно розглянути категорію "антикризового фінансового управління" через призму його структурних елементів: мету, цілі, об'єкт та суб'єкт (Рис. 2.) Також, виходячи із цілей антикризового менеджменту, можна виділити певну низку функцій, які покладені на суб'єктів антикризового управління.

Аналіз джерел стосовно даної тематики, дозволяє виділити дві групи функцій, котрі можна розділити, згідно методології, на загальні та специфічні. Загальні функції антикризового управління мають риси, які властиві усім процесам управління. До них варто віднести:

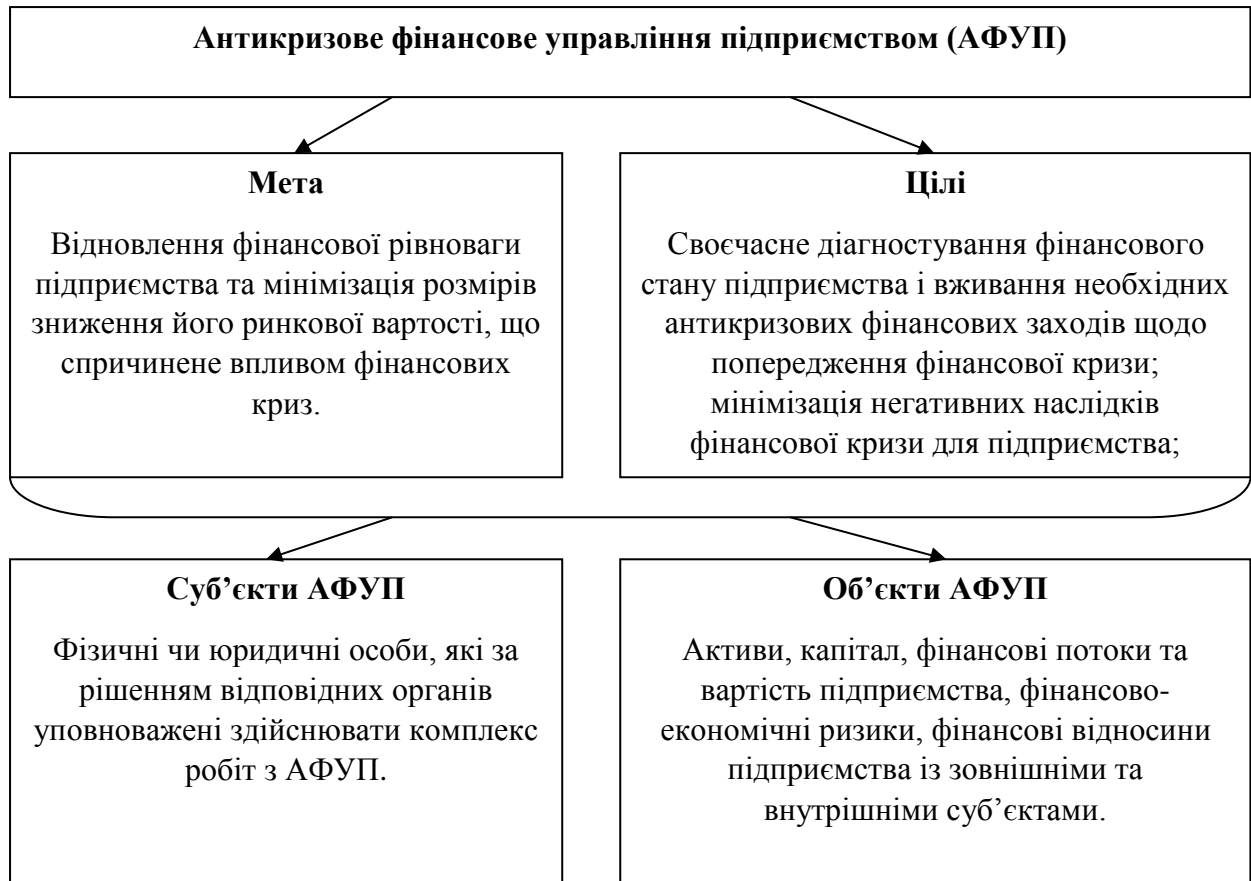

Рис. 2. Зміст основних елементів антикризового фінансового управління [10, с. 253]

- інформаційну, котра характеризується формуванням певної інформаційної бази, необхідної для прийняття вчасних та виважених рішень у процесі управління;
- аналітичну, яка базується на дослідженні фінансового стану суб'єктів господарювання;
- системоутворююча - формування комплексу взаємопов'язаних елементів задля реалізації прийнятих управлінських рішень;
- контролююча - перевірка результатів реалізації антикризових заходів та їх коригування у процесі впровадження.

Специфічні функції антикризового фінансового управління відображають особливості антикризового менеджменту, відповідно до цілей та мети даного виду управління. Специфічні функції спрямовані на:

- розробку стратегій санації підприємства;

- відновлення фінансової стійкості суб'єктів господарювання;
- визначенні "слабких місць" фінансової діяльності підприємства та проведення превентивних заходів щодо їх подолання;
- відновлення платоспроможності;
- виявленні позитивних аспектів діяльності підприємства задля вивільнення потенційних можливостей для розвитку фінансової діяльності.

Отже, виходячи із трактувань різних вчених, категорії "антикризове фінансове управління", ми можемо дати узагальнене визначення даного поняття. Таким чином, антикризове фінансове управління - це підсистема управлінського менеджменту, механізм, основними завданнями якого є діагностика, попередження та визначення кризових явищ у фінансовій діяльності підприємства, пом'якшення та подолання наслідків фінансових криз задля відновлення платоспроможності та недопущення банкрутства певного суб'єкта господарювання.

Висновки. Отже, в умовах фінансових криз, як глобального так і локального масштабів, все більшого значення набуває поняття антикризового фінансового управління. Інфляційні процеси, зниження купівельної спроможності, збільшення конкуренції як на національних так і на міжнародних ринках чинить значний негативний вплив на фінансову діяльність суб'єктів господарювання і часто призводить до банкрутства чи ліквідації підприємств. Визначенню дефініції "антикризового фінансового управління" присвячена увага багатьох вчених, проте з огляду на комплексність даного поняття, не існує однозначного визначення категорії.

Головними недоліками розглянутих визначень категорії антикризового фінансового управління є звуження визначення терміну до заходів, що покликані нейтралізувати ризики банкрутства чи ідентифікація з категорією фінансового менеджменту. Недостатня увага приділяється також виділенню антикризового фінансового управління в окрему

підсистему з її специфічними завданнями та цілями. Належної уваги також потребує сукупність превентивних антикризових заходів та дії, пов'язані з подоланням наслідків криз. Таким чином, відсутність однозначної думки стосовно визначення змісту поняття антикризового фінансового управління на підприємстві та неповнота розкриття його особливостей та змісту зумовлюють подальше дослідження даної проблематики.

Література

1. Шило В. П., Ільїна С. Б., Доровська С. С., Барабанова В. В. «Фінанси підприємств» (за модульною системою навчання): теоретично-практичний посібник. — Київ: ВД «Професіонал», 2006. — 288 с.
2. Давиденко Н.М. Антикризове управління в бурякоцукровому підкомплексі АПК / Н.М. Давиденко // Проблеми трансформації соціально-економічної системи в Україні. — 2004. — № 6. — С. 141–148
3. Силкін О.С. Аналіз сутності антикризового управління підприємством / О.С. Силкін, П.О. Муж // Наукові записки. — 2016. — № 2 (53). — С. 228–235.
4. Теория и практика антикризисного управления : учеб. / Г. З. Базаров, С. Г. Беляев, В. И. Кошкина. — М. : ЮНИТИ, 1996. — 469 с.
5. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: підручник / Л.О. Лігоненко. К.: КНТЕУ, 2005. — 824 с.
6. Бланк И. А. Управление финансовыми рисками / И. А. Бланк. — К. : Ника-Центр, 2005. — 600 с.
7. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посіб. / О. О. Терещенко. — К. : КНЕУ, 2000. — 412 с.
8. Дейніс Л.М. Сутність антикризового фінансового управління підприємством / Л.М. Дейніс, В. І. Фучеджи // Вісник соціально-економічних досліджень. — № 41(2) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.nbu.gov.ua/](http://www.nbu.gov.ua/)

9. Важинський Ф.А. Сутність антикризового фінансового управління підприємством / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Економіка промисловості. – 2009. – № 5. – С. 127–130.
10. Берест М. М. Теоретичне підґрунтя антикризового фінансового управління підприємством / М. М. Берест // БІЗНЕС ІНФОРМ. — 2014. — № 3. — С. 250—255.

References

1. Shy`lo V. P., Il`ina S. B., Dorovs`ka S. S., Barabanova V. V. «Finansy` pidpry`yemstv» (za modul`noyu sy`stemoyu navchannya): teorety`chno-prakty`chny`j posibny`k. — Ky`yiv: VD «Profesional», 2006. — 288 s.
2. Davy`denko N.M. Anty`kry`zove upravlinnya v buryakoczukrovomu pidkompleksi APK / N.M. Davy`denko // Problemy` transformaciyi social`no-ekonomichnoyi sy`stemy` v Ukrayini. – 2004. – # 6. – S. 141–148
3. Sy`lkin O.S. Analiz sutnosti anty`kry`zovogo upravlinnya pidpry`yemstvom / O.S. Sy`lkin, P.O. Muzh // Naukovi zapy`sky`. – 2016. – # 2 (53). – S. 228–235.
4. Teory`ya y` prakty`ka anty`kry`zy`snogo upravleny`ya : ucheb. / G. Z. Bazarov, S. G. Belyaev, V. Y`. Koshky`na. — M. : YuNY`TY`, 1996. — 469 s.
5. Ligonenko L.O. Anty`kry`zove upravlinnya pidpry`yemstvom: pidruchny`k / L.O. Ligonenko. K.: KNTEU, 2005. – 824 s.
6. Blank Y`. A. Upravleny`e fy`nansovymy` ry`skamy` / Y`. A. Blank. — K.: Ny`ka-Centr, 2005. — 600 s.
7. Tereshhenko O. O. Finansova sanaciya ta bankrutstvo pidpry`yemstv: navch. posib. / O. O. Tereshhenko. — K. : KNEU, 2000. — 412 s.
8. Dejnys L.M. Sutnist` anty`kry`zovogo finansovogo upravlinnya pidpry`yemstvom / L.M. Dejnys, V. I. Fuchedzhy` // Visny`k social`no-

ekonomichny`x doslidzhen`. – # 41(2) [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: [http:// www.nbu.gov.ua/](http://www.nbu.gov.ua/)

9. Vazhy`ns`ky`j F.A. Sutnist` anty`kry`zovogo finansovogo upravlinnya pidpry`yemstvom / F.A. Vazhy`ns`ky`j, A.V. Kolodijchuk // *Ekonomika promy`slovosti*. – 2009. – # 5. – S. 127–130.
10. Berest M. M. Teorety`chne pidg`runtya anty`kry`zovogo finansovogo upravlinnya pidpry`yemstvom / M. M. Berest // *BIZNES INFORM.* — 2014. — # 3. — S. 250—255.